

Vergaderjaar 2003–2004

23 432

De situatie in het Midden-Oosten

Nr. 152

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 18 maart 2004

De vaste commissie voor Defensie¹, de vaste commissie voor Justitie² en de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken³ hebben op 27 februari 2004 overleg gevoerd met minister Kamp van Defensie, minister Donner van Justitie en minister Bot van Buitenlandse Zaken, over **de brief van de ministers van Defensie, Justitie en Buitenlandse Zaken over de geweldsinstructie voor de Nederlandse militairen in Irak (23 432, nr. 150)**.

Van dit overleg brengen de commissies bijgaand beknopt verslag uit.

Vragen en opmerkingen uit de commissies

De heer **Koenders** (PvdA) vindt dat zowel de Nederlandse militairen als de Irakezen recht hebben op een eenduidige, robuuste geweldsinstructie. De regering draagt daarvoor de volle verantwoordelijkheid maar is daarin tekortgeschoten, met name de minister van Justitie als verantwoordelijke voor het openbaar ministerie (OM). De geweldsinstructie ligt nu op straat, wat slecht is voor de veiligheid. In de uitgelekte brief van de heer De Wijkerslooth komt het beeld naar voren van een eigengereid provincialistisch OM dat de media gebruikt zoals het uitkomt zonder rekening te houden met de grote verantwoordelijkheid bij het uitzenden van missies.

¹ Samenstelling:

Leden: Klaas de Vries (PvdA), Bakker (D66), Koenders (PvdA), Van Beek (VVD), Karimi (GroenLinks), Timmermans (PvdA), Van Bommel (SP), Vendrik (GroenLinks), Albayrak (PvdA), voorzitter, Wilders (VVD), Balemans (VVD), Van Baalen (VVD), Snijder-Hazelhoff (VVD), Van Winsen (CDA), Van den Brink (LPF), Mastwijk (CDA), Herben (LPF), ondervoorzitter, Kortenhorst (CDA), Huizinga-Heringa (ChristenUnie), Van Velzen (SP), Algra (CDA), Haverkamp (CDA), Aasted Madsen-van Stiphout (CDA), Straub (PvdA), Blom (PvdA), Eijssink (PvdA) en Brinkel (CDA).
Plv. leden: Van Dam (PvdA), Lambrechts (D66), Waalkens (PvdA), Cornielje (VVD), Halsema (GroenLinks), Fierens (PvdA), De Ruiter (SP), Van den Brand (GroenLinks), Adelmund (PvdA), Hofstra (VVD), Van Miltenburg (VVD), Visser (VVD), Oplaat (VVD), De Haan (CDA), Nawijn (LPF), Smilde (CDA), Hermans (LPF), Bruls (CDA), Van der Staaij (SGP), De Wit (SP), Jan de Vries (CDA), Ormel (CDA), Ferrier (CDA), Van Heemst (PvdA), Tichelaar (PvdA), Noorman-den Uyl (PvdA) en Van Dijk (CDA).

² Samenstelling:

Leden: Van de Camp (CDA), Klaas de Vries (PvdA), Van Heemst (PvdA), Vos (GroenLinks), Rouvoet (ChristenUnie), Adelmund (PvdA), De Wit (SP), Albayrak (PvdA), Luchtenveld (VVD), Wilders (VVD), Weekers (VVD), De Pater-van der Meer (CDA), voorzitter, Çörüz (CDA), Verbeet (PvdA), ondervoorzitter, Lazrak (Groep-Lazrak), Wolfsen (PvdA), Tonkens (GroenLinks), Jan de Vries (CDA), Van Haersma Buma (CDA), Eerdmans (LPF), Van Vroonhoven-Kok (CDA), Van Fessem (CDA), Straub (PvdA), Nawijn (LPF), Griffith (VVD), Van der Laan (D66) en Visser (VVD).
Plv. leden: Van Hijum (CDA), Dijsselbloem

(PvdA), Timmer (PvdA), Halsema (GroenLinks), Van der Staaij (SGP), Kalsbeek (PvdA), Van Velzen (SP), Tjon-A-Ten (PvdA), Van Baalen (VVD), Blok (VVD), Hirsi Ali (VVD), Aasted Madsen-van Stiphout (CDA), Jager (CDA), Van Heteren (PvdA), Vergeer (SP), Arib (PvdA), Karimi (GroenLinks), Buijs (CDA), Sterk (CDA), Varela (LPF), Joldersma (CDA), Ormel (CDA), Van Dijken (PvdA), Hermans (LPF), Örgü (VVD), Lambrechts (D66) en Rijpstra (VVD).

³ Samenstelling:

Leden: Rijpstra (VVD), Dijksma (PvdA), De Haan (CDA), voorzitter, Koenders (PvdA), Karimi (GroenLinks), Timmermans (PvdA), ondervoorzitter, Van Bommel (SP), Albayrak (PvdA), Eurlings (CDA), Wilders (VVD), Van Baalen (VVD), Van As (LPF), Herben (LPF),

Ormel (CDA), Ferrier (CDA), Duyvendak (GroenLinks), Huizinga-Heringa (ChristenUnie), Van Velzen (SP), De Nerée tot Babberich (CDA), Van Dijk (CDA), Fierens (PvdA), Tjon-A-Ten (PvdA), Eijssink (PvdA), Brinkel (CDA) en Szabó (VVD).

Plv. leden: Snijder-Hazelhoff (VVD), Dubbelboer (PvdA), Hessels (CDA), Stuurman (PvdA), Vos (GroenLinks), Arib (PvdA), De Wit (SP), Leerdam (PvdA), Sterk (CDA), Hirsi Ali (VVD), Van Miltenburg (VVD), Varela (LPF), Van den Brink (LPF), Haverkamp (CDA), Rambocus (CDA), Halsema (GroenLinks), Van der Staaij (SGP), Kant (SP), Eski (CDA), Çörüz (CDA), Wolfsen (PvdA), Van Nieuwenhoven (PvdA), Waalkens (PvdA), Van Winsen (CDA), Geluk (VVD) en Dittrich (D66).

Het gevolg is dat de Nederlandse militairen in onzekerheid verkeren en zich in de steek gelaten voelen bij het uitvoeren van een zeer belangrijke en risicovolle taak. De regering zou deze schade moeten herstellen. De gezamenlijke brief van de drie ministers maakt gelukkig duidelijk dat er een robuuste, duidelijke geweldsinstructie is, die de Nederlandse militairen goed kennen. Hiermee lijkt er een groot gat te zitten tussen de opvattingen van het OM en van de regering. In tegenstelling tot de regering vindt het OM namelijk dat er voor Nederlandse militairen meer beperkingen gelden bij geweldsgebruik dan voor soldaten van het Verenigd Koninkrijk (VK) als bezettende mogendheid. Met de brief van de regering worden de verschillen gemaskeerd en wordt het OM in de hoek gezet. Het OM heeft onhandig en eigenzinnig geopereerd, waarvoor de minister van Justitie (in politieke zin) verantwoordelijk is. Welke contacten zijn er in het kader van de uitzending naar Irak geweest tussen de ministeries van Defensie en Justitie, met name over strafrechtelijke aspecten en de geweldsinstructie? Hoe kunnen de ontstane lekken (de brief van de heer De Wijkerslooth en de geweldsinstructie) worden verklaard? Welke contacten heeft de minister van Justitie gehad met het OM naar aanleiding van de uitgelekte brief van 15 januari en het persbericht van het OM van gisteren? Heeft hij actie ondernomen om herhaling te voorkomen? Is hij bereid om het OM te instrueren, eventueel met een aanwijzing, dat de geweldsinstructie moet worden toegepast zoals vastgesteld, zodat de brief van 15 januari expliciet wordt gecorrigeerd? In het licht van de gebeurtenissen moet de militaire expertise bij het OM worden uitgebreid. Is de regering daartoe bereid? Bij uitzendingen zou in de toekomst terughoudender moeten worden geopereerd in de media en zou zorgvuldiger moeten worden omgegaan met brieven die makkelijk kunnen uitlekken. Verder zouden militairen met respect moeten worden behandeld en moeten worden beoordeeld op basis van onafhankelijk onderzoek. Kan de regering ervoor zorgen dat de zaak Erik O. met spoed wordt behandeld?

De heer **Wilders** (VVD) is van mening dat de Nederlandse militairen in Irak een belangrijke missie uitvoeren; zij dragen bij aan het stabiel en veilig maken van het land, zodat het op termijn democratisch kan worden bestuurd. In dat licht is de in Nederland ontstane commotie over de geweldsinstructie gênant. Als Nederland op een geloofwaardige wijze wil blijven meedoen aan VN- en NAVO-missies, mag dit geneuzel zich niet herhalen.

Hoe is het mogelijk dat de brief van de heer De Wijkerslooth aan de top van het OM is gelekt naar de media? Hoe is het mogelijk dat de «gele kaart» met geweldsinstructies in handen is gekomen van de pers? Hoe is het mogelijk dat het OM enerzijds hard optreedt tegen slapende militairen omdat het gaat om een oorlogssituatie, en anderzijds vindt dat er geen waarschuwingsschot mag worden gelost? Het is onverstandig dat de heer De Wijkerslooth in zijn uitgelekte brief algemene opmerkingen maakt over de geweldsinstructie. De Nederlandse militairen bevinden zich in Irak in een risicovolle omgeving; het niet toestaan van waarschuwingsschoten en geweld lijkt alleen te kunnen worden bedacht door mensen achter een bureau bij het OM die nog nooit in Irak zijn geweest. De Nederlandse militairen verdienen beter.

De regering zegt in haar brief onomwonden dat er wel geweld mag worden gebruikt, inclusief waarschuwingsschoten. Verder wordt gesteld dat de Nederlandse geweldsinstructie overeenkomt met de rules of engagement van de bezettende mogendheden, met uitzondering van bevoegdheden ten aanzien van de internering van burgers en bestuurlijke zaken. Dit is in tegenspraak met de uitgelekte brief van de heer De Wijkerslooth, waarin wordt gesteld dat er meer beperkingen zijn voor Nederland omdat het geen bezettende mogendheid is. Kunnen de bewindslieden dit nader verduidelijken?

In hun brief wekken de bewindslieden ten onrechte de indruk dat iedereen behalve het OM verantwoordelijk is voor alle ontstane commotie. In zijn brief doet de heer De Wijkerslooth wel degelijk algemene uitspraken over de geweldsinstructie. Het OM dient zich te richten op individuele gevallen en zich te onthouden van algemene uitspraken. In dat licht zou de minister van Justitie moeten verklaren dat deze uitspraken geen algemene werking hebben.

Militairen zijn uiteraard niet immuun voor het strafrecht. Als er twijfel is of hun optreden past binnen de geweldsinstructie, moet de rechter bepalen of disproportioneel geweld is gebruikt. Militairen die zich houden aan de vastgestelde regels, moeten er echter zeker van kunnen zijn dat zij niet worden vervolgd. Zij verdienen rugdekking van de overheid en behoren niet in onzekerheid te verkeren of de geweldsinstructie wel of geen strafuitsluitingsgrond vormt. In dat kader is het van belang dat de ministers van Justitie en Defensie overeenstemming bereiken over de geweldsinstructie. Vervolgens zou de minister van Justitie het OM moeten inlichten, instrueren en het eventueel een aanwijzing geven. Is de regering bereid, hierover toezeggingen te doen?

Hoe wil de regering een debacle zoals dat van afgelopen week in de toekomst voorkomen? Met name de minister van Justitie kan hierop worden aangesproken als verantwoordelijke voor het OM. Als het bij dit dossier in de toekomst weer fout gaat, heeft hij een groot probleem.

De heer **Eerdmans** (LPF) is van mening dat de onduidelijkheid over de geweldsinstructie niet had mogen ontstaan. Als de politiek het al niet weet, hoe moeten militairen in Irak dan weten wat zij mogen en moeten doen? Voor hen kan het gaan om leven of dood.

In de uitgelekte brief van de heer De Wijkerslooth wordt gesteld dat waarschuwingsschoten volgens de geweldsinstructie niet zijn toegestaan. Bij het inzien van de geweldsinstructie is de heer Eerdmans echter gebleken dat gebruik van geweld wel degelijk is toegestaan in geval van plundering. Mag er nu wel of niet in alle gevallen van plundering worden geschoten? Tegen plundersaars in oorlogsgebied moet kunnen worden opgetreden, waarbij het gebruik van geweld nadrukkelijk niet moet worden uitgesloten. De betrokken ministeries zouden meer moeten overleggen over de gang van zaken rond uitzendingen, waarbij recht moet worden gedaan aan de moeilijke omstandigheden waaronder militairen hun werk doen.

Het OM heeft een hoge celstraf geëist tegen tijdens de wacht in slaap gevallen mariniers. Een verzwarende omstandigheid die daarbij werd aangevoerd, is dat het gaat om een oorlogsgebied. In dat licht is het vreemd dat in de zaak Erik O. geen rekening wordt gehouden met de (vermeende) oorlogsomstandigheden. Het OM zaait dus verwarring en lijkt het contact met de werkelijkheid te hebben verloren. Hoe beoordeelt de minister van Justitie het optreden van de heer De Wijkerslooth? In zijn antwoord zou hij niet moeten verwijzen naar de vrijheid van het OM: aan wie legt het OM dan nog wel verantwoording af? De minister lijkt de controle te hebben verloren.

Wat vindt de minister van Defensie van de opstelling van het OM bij de verschillende incidenten? Vindt hij niet dat het OM te veel op de stoel van zijn ministerie is gaan zitten? Beschikt het OM naar zijn oordeel over voldoende militaire expertise om zaken adequaat af te handelen?

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks) constateert dat het voor Nederlandse militairen belangrijk is om te weten wanneer en in welke mate zij geweld mogen gebruiken. Hun veiligheid is mede afhankelijk van de geheimhouding van de geweldsinstructie, die inmiddels op straat ligt. Dat er onduidelijkheid heerst over de grenzen van het gebruik van geweld, is zeer zorgelijk.

Het OM is in diskrediet geraakt; van vele kanten is kritiek uitgeoefend op de vervolging in de zaak Erik O. Hierbij gaat het echter om een individuele strafzaak, waarover de Kamer geen inhoudelijk oordeel behoort te geven. In de uitgelekte brief staat echter dat de wens om de verdachte in hechtenis te nemen, mede heeft geleid tot de verdenking van moord, doodslag of dood door schuld. Dit lijkt een oneigenlijke gang van zaken. Kan de minister van Justitie hierop een toelichting geven?

Wie heeft belang gehad bij het laten uitlekken van de brief van de heer De Wijkerslooth? Het lijkt erop dat over de rug van de veiligheid van de Nederlandse militairen een conflict binnen het OM en tussen het OM en het ministerie van Justitie wordt uitgevochten. Hoe schat de minister van Justitie dit in? Het uitlekken van de geweldsinstructie is een nog ernstiger zaak, omdat dit grote consequenties kan hebben voor de veiligheid van de militairen. Is de regering bereid om de Rijksrecherche beide zaken te laten onderzoeken?

Er bestaat onduidelijkheid of de passage in de brief over het gebruik van geweld een algemene strekking heeft of slechts van toepassing is op het specifieke geval. Het OM benadrukt nu dat het slechts gaat om de individuele zaak en het ministerie van Defensie geeft aan dat de geweldsinstructie robuust is, waarmee de zaak als afgedaan zou kunnen worden beschouwd. Het is echter onvoldoende duidelijk of er nog verschillen bestaan tussen Defensie en OM in de uitleg van de geweldsinstructie. In hoeverre bestaat er duidelijkheid over de strafrechtelijke begrenzing van de gehanteerde definities in de geweldsinstructie? Wellicht kan een onafhankelijke organisatie, zoals de Hoge Raad of de Centrale Raad voor Strafrechttoepassing (CRvS), onderzoek doen naar de juridische effecten van het gebruik van een bepaalde terminologie.

De heer **Van der Staaij** (SGP) vindt dat de geweldsinstructie, zeker gezien de situatie in Irak, aan hoge eisen moet voldoen. Het moet de militairen duidelijk zijn wanneer wel of niet geweld mag worden gebruikt. Verder moeten zij voldoende ruimte hebben om indien nodig daadwerkelijk op te treden.

Er is onnodig verwarring ontstaan over de geweldsinstructie door de formuleringen in de brief van de heer De Wijkerslooth, wat schadelijk is voor onder andere het internationaal aanzien van Nederland en het moreel en de veiligheid van de militairen in Irak. De heer Van der Staaij sluit zich in dat licht aan bij de oproep om onderzoek te doen naar het uitlekken van deze brief en de geweldsinstructie. De brief van de regering geeft voldoende vertrouwen in de helderheid en robuustheid van de geweldsinstructie. De uitkomst van individuele strafzaken zou wel aanleiding moeten kunnen vormen tot aanscherping daarvan.

Interne OM-brieven zouden zodanig helder moeten worden geformuleerd dat geen grote misverstanden ontstaan indien deze onverhoopt uitlekken. Het OM is een orgaan dat daartoe bij uitstek in staat moet worden geacht, maar is daarin niet geslaagd in de uitgelekte brief. Er lijkt nog steeds verschil van mening te bestaan tussen het OM en de regering over de verschillen tussen de geweldsinstructie en de rules of engagement; volgens het OM zijn er meer beperkingen doordat Nederland geen bezettende mogendheid is.

De heer Van der Staaij sluit zich aan bij de vraag van mevrouw Halsema over de formulering dat de wens om de verdachte in hechtenis te nemen, heeft geleid tot de zware verdenking.

De heer **Bakker** (D66) constateert dat het optreden van het OM bij de Nederlandse troepen in Irak heeft gezorgd voor onzekerheid over de geweldsinstructie en mogelijk voor aantasting van het moreel; dit onderwerp speelt daar heel sterk. Met hun brief hebben de bewindslieden gelukkig duidelijkheid verschaft over de robuustheid van de geweldsinstructie.

Het uitlekken van zowel de brief van het OM als de geweldsinstructie is een slechte zaak. Er lijken spelletjes te worden gespeeld ten koste van de militairen in Irak. Blijkbaar gaat het daarbij om prestige. Het OM heeft tot taak om bij een vermoeden van strafbare feiten onderzoek te doen en te besluiten over vervolging. In de zaken van Erik O. en van de «slapende mariniers» heeft men echter onzorgvuldig gehandeld. Men heeft onhandig geopereerd in de media, er is een brief uitgelekt en er is onduidelijkheid gecreëerd over de «oorlogssituatie» en de geweldsinstructie; dit zijn geen incidenten meer maar een structureel probleem. De uitgelekte brief van het OM van 15 januari is in tegenspraak met de brief van de regering op het punt van het gebruik van geweld als niet-bezettende mogelijkheid. Hoe verklaart de minister van Justitie deze kloof? De geweldsinstructie geeft geen definitie van «waarschuwingsschot». Het valt wel onder het gebruik van geweld, dat volgens het OM niet is toegestaan op basis van de geweldsinstructie. Dit is echter onjuist; blijkbaar beschikt het OM over onvoldoende kennis om de geweldsinstructie te kunnen lezen. Verder beseft het OM niet welke effecten het eigen handelen heeft op de operatie in Irak. Verdachten worden onzorgvuldig behandeld.

De minister van Justitie moet ervoor zorgen dat de blunders van het OM ophouden, en verklaren hoe het zover heeft kunnen komen. De gang van zaken is niet aanvaardbaar; de volgende blunder van het OM is een blunder van de minister van Justitie. Wat gaat hij doen om de expertise van het OM te verbeteren? Hoe gaat hij nieuwe incidenten voorkomen? Eventuele frictie tussen Defensie en Justitie moet voortaan in een vroegtijdig stadium worden opgelost. Verder zal terughoudend moeten worden omgegaan met uitingen in de media. De minister van Justitie moet op korte termijn orde op zaken stellen en het gedoe laten ophouden.

De militaire strafrechtspraak is, ook in militaire situaties, vervangen door civiele strafrechtspraak. Wat vindt de minister van Justitie van die ontwikkeling? Biedt het strafrechtelijk kader nog wel voldoende mogelijkheden om op te treden? Er lijkt onvoldoende helderheid over begrippen zoals «waarschuwingsschot». Verder is het de vraag of civiele begrippen zoals «moord» en «doodslag» eenvoudig kunnen worden vertaald naar een militair kader. Het optreden van de politie in Nederland is niet te vergelijken met dat van militairen in Irak.

Mevrouw **Huizinga-Heringa** (ChristenUnie) vindt dat het gaat om een onverkwikkelijke zaak. Het is begrijpelijk dat op basis van de uitgelekte brief van het OM (door de media) wordt geconcludeerd dat de Nederlandse militairen in Irak onder geen beding geweld mogen gebruiken. Dit zou bizar en volledig in strijd met de geweldsinstructie zijn. De brief van de bewindslieden maakt gelukkig duidelijk dat de uitgelekte brief zo niet moet worden gelezen: het OM meent niet dat geen geweld mag worden gebruikt; de passage had slechts betrekking op een specifiek geval. De formuleringen in de uitgelekte brief wekken echter wel degelijk de indruk dat het gaat om een algemene uitspraak. Verder heeft de heer De Wijkerslooth in een tv-programma uitspraken gedaan waaruit blijkt dat het OM een andere kijk heeft op de positie van de Nederlandse militairen in Irak – hij sprak van een «politiemacht» – dan het ministerie van Defensie. Hebben de ministers van Justitie en Defensie overleg gehad met de heer De Wijkerslooth naar aanleiding van zijn tv-optreden? Nadat er een uitspraak is gedaan in de zaak Erik O. moet er in ieder geval opnieuw worden gesproken over de interpretatie van de geweldsinstructie. Het uitlekken van de geweldsinstructie brengt de effectiviteit van het optreden en de veiligheid van de troepen ernstig in gevaar. Gelukkig gaan de media hiermee zorgvuldig om. Er zou een onderzoek moeten komen naar hoe het mogelijk is geweest dat de geweldsinstructie is gelekt. Het bezoek van de ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken aan Irak was goed getimed. Het grootste deel van de bij de militairen ontstane

onrust kon zo direct worden weggenomen. Bij hen mag absoluut geen onduidelijkheid bestaan over de (toepassing van de) geweldsinstructie.

De heer **Kortenhorst** (CDA) streeft naar volledige duidelijkheid over en eenduidigheid van de geweldsinstructie, die essentieel is voor het moedige werk van de Nederlandse militairen in Irak. De brief van de regering is gelukkig zeer duidelijk: dat Nederland niet tot de bezettende mogendheden behoort, brengt geen beperkingen met zich mee. Voor zover er nog onduidelijkheden zijn, moeten die alsnog worden weggenomen, omdat deze spanning en onzekerheid veroorzaken bij de Nederlandse militairen. Zij moeten onderhevig zijn aan dezelfde regels als bijvoorbeeld Britse soldaten. Er mag geen onduidelijkheid bestaan over de positie en de insteek van het OM, mede omdat dit spanningen geeft tussen de Koninklijke Marechaussee (KMar), als militair verlengstuk van het OM, en de andere militairen.

In de brief van de regering wordt gesteld dat verschillen tussen de Nederlandse geweldsinstructie en de Engelse rules of engagement alleen liggen op vlakken zoals internering van burgers en bestuurlijke zaken. In de uitgelekte OM-brief staat dat de geweldsinstructie meer beperkingen inhoudt dan volgens de rules of engagement is vereist. Kan de regering klip en klaar bevestigen dat deze passage enkel en alleen betrekking heeft op de expliciet genoemde zaken? Is de minister van Justitie van mening dat de geweldsinstructie juridisch is afgetimmerd? Kan de minister van Defensie andermaal garanderen dat er sprake is van een robuust mandaat en een eenduidig te interpreteren geweldsinstructie? Een militair die zich keurig houdt aan de geweldsinstructie, zou gevrijwaard moeten zijn van strafvervolgning. Worden Britse en Nederlandse militairen in gelijke gevallen gelijk behandeld? De minister van Defensie is de hoogste leidinggevende over het militaire apparaat. Hoe heeft hij deze verantwoordelijkheid binnen de regering waargemaakt, met name in het kader van het vaststellen van de geweldsinstructie? Heeft hij in dat verband actief afstemming gezocht met het OM, om er zeker van te zijn dat het vervolgingsbeleid perfect aansluit bij de opdracht van de mensen die een oorlogsgebied zijn in gestuurd? Heeft de minister op basis van het principe «gelijke monniken, gelijke kappen» afstemming gezocht met andere landen over hun vervolgingsbeleid? Zo nee, is hij bereid om die afstemming alsnog tot stand te brengen?

Ernstige incidenten moeten worden onderzocht door een instantie die losstaat van Defensie. Deze taak wordt op dit moment vervuld door het OM, maar de vraag is of deze organisatie daartoe voldoende deskundig en geëquipeerd is. Iedereen die moet oordelen over mensen die bij uitzendingen zijn betrokken, zou minimaal een behoorlijke stage op dit punt moeten hebben doorlopen. De ministers van Defensie en Justitie moeten in dat kader samenwerken om de expertise van het OM bij het onderzoeken en vervolgen van dit soort zaken te vergroten. De heer Kortenhorst verzoekt de beide ministers, de Kamer hierover een brief te sturen voor het algemeen overleg over het OM van 24 maart.

Nederland is trots op zijn militairen, die op verschillende plekken werken aan een beetje meer menselijkheid en kwaliteit van de wereld. Hun inzet is van groot belang voor mensen die tot voor kort moesten vrezen voor marteling en dictatuur. Zij doen hun werk onder gevaarlijke omstandigheden en verdienen dan ook een 100%-dekking van de overheid ten aanzien van de instructies die zij meekrijgen; deze hebben betrekking op leven en dood.

Het antwoord van de bewindslieden

De **minister van Defensie** laat weten dat de militairen in Irak (nog steeds) vol overtuiging hun werk doen; zij weten dat zij hun taken op een goede manier uitvoeren. Daarbij weten zij zich gesteund door hun directe

en de hogere militaire leiding en door de politiek verantwoordelijken. Uiteraard voelen zij zich ook gesteund door het parlement, dat zich positief heeft opgesteld ten opzichte van de uitzendingen; dit is erg belangrijk voor hen. Er is sprake van een robuust mandaat en een eenduidige geweldsinstructie.

Het OM heeft zijn eigen verantwoordelijkheid. Als zich een incident voordoet waarbij Nederlandse militairen zijn betrokken, is het logisch dat wordt onderzocht of zij iets verkeerd hebben gedaan. Ook wanneer militairen in slaap vallen op wacht – dit wordt een «wachtdelict» genoemd – is het de taak van het OM om onderzoek in te stellen en eventueel te vervolgen. Het OM heeft een zware maatschappelijke taak. De minister zal dit werk niet bemoeilijken door daar ontijdige oordelen over te geven. Het OM moet in vrijheid zijn werk kunnen doen, dat op geen enkele wijze mag worden belemmerd. De minister spreekt uiteraard met de heer De Wijkerslooth, bijvoorbeeld om informatie uit te wisselen, maar hij mengt zich daarbij op geen enkele wijze in lopende onderzoeken. Verder heeft hij geen enkele behoefte om tv-optredens te becommentariëren.

Er kan nooit absolute zekerheid worden gegeven aan militairen over het gebruik van geweld. Zij moeten bijvoorbeeld altijd rekening houden met de beginselen van subsidiariteit en proportionaliteit; gebruik van geweld moet altijd zorgvuldig zijn. Militairen moeten eerst twijfelen en nadenken, en mogen daarna pas doen wat nodig is. Als zich een incident voordoet, maakt de KMar een proces-verbaal op, op basis waarvan het OM besluit over vervolging. Het is de minister van Defensie uiteraard onmogelijk om hierover vooraf afspraken te maken. Het ministerie van Defensie en het OM hebben beide een eigen verantwoordelijkheid; deze behoren niet door elkaar te lopen.

De geweldsinstructie bestaat formeel uit een aantal onderdelen, waaronder de rules of engagement en de instructiekaart voor de Nederlandse militairen. In hun inbreng doelen de commissieleden met «geweldsinstructie» echter specifiek op de instructiekaart; de minister zal zich hieraan aanpassen.

Er is geen gapend gat tussen de rules of engagement en de geweldsinstructie. Rules of engagement hebben een algemeen karakter. Een geweldsinstructie is hiervan een uitwerking. In dit geval zijn de rules of engagement voor Zuid-Irak door de Britse divisiecommandant vastgesteld. Deze zijn vervolgens door de verschillende aan de stabilisatiemacht deelnemende landen vertaald in een eigen geweldsinstructie; deze zijn uiteraard op elkaar afgestemd. Daarbij is rekening gehouden met verschillen in taken. Zo houden de Nederlanders zich niet bezig met internering en bestuurlijke zaken, zodat deze ook niet terugkomen in de geweldsinstructie. Er zijn verder nog enkele zeer kleine verschillen, bijvoorbeeld ten aanzien van het gebruik van traangas. Alle deelnemende landen zijn op de hoogte van elkaars geweldsinstructie. Op de terreinen waar de Nederlandse militairen zich wel bewegen, zoals optreden tegen diefstal en vernietiging van goederen, is de geweldsinstructie niet beperkender dan de rules of engagement. De geweldsinstructie is glashelder en maakt robuust optreden mogelijk.

Het is een slechte zaak dat de geweldsinstructie is uitgelekt. Als bekend wordt wanneer de militairen wat mogen doen, is dat slecht voor de effectiviteit van hun optreden en hun veiligheid. De minister kan dan ook niet ingaan op de details van de geweldsinstructie, bijvoorbeeld op de vraag of bij plundering altijd mag worden ingegrepen. De geweldsinstructie is uitgedeeld aan alle 1260 militairen in Irak. Het valt niet uit te sluiten dat een van hen onverstandig is, de instructie kopieert en deze overhandigt aan een journalist. Zo'n militair zou dan uiteraard zeer onprofessioneel handelen. Gelukkig gaan de media terughoudend met deze zaak om. De minister bezint zich op maatregelen om uitlekken in de toekomst te voorkomen.

Er is bewust voor gekozen om onderzoek naar incidenten tijdens uitzendingen

dingen te laten uitvoeren door het OM. Hiervoor is een aparte officier van justitie aangewezen. Twee juristen van Defensie werken met deze officier van justitie samen, en zorgen zo voor een goede informatie-uitwisseling. De KMar valt onder het ministerie van Defensie maar voert strafrechtelijk onderzoek uit en maakt proces-verbaal op voor het OM. Dit systeem functioneert naar behoren.

In de brief van de regering staat dat de geweldsinstructie kan dienen als strafuitsluitingsgrond. Hiermee wordt bedoeld dat gedrag dat «normaal» niet is toegestaan, zoals het afvuren van een waarschuwingsschot, niet wordt bestraft als dit is vastgelegd in de geweldsinstructie. De beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit blijven echter altijd gelden. Het valt niet uit te sluiten dat de geweldsinstructie wordt aangepast als blijkt dat zaken niet goed lopen. De uitkomst van een rechtszaak zou hiervoor een aanleiding kunnen zijn.

De **minister van Justitie** geeft aan dat de Nederlandse militairen in Irak onder moeilijke omstandigheden hun werk moeten doen. In dat licht moet er duidelijkheid zijn over de situaties waarin geweld mag worden gebruikt. Dit betekent echter ook dat onderzoek wordt gedaan in gevallen waarin (er aanwijzingen zijn dat) inbreuk wordt gemaakt op de geweldsinstructie. De minister van Justitie is in politieke zin volledig verantwoordelijk voor het beleid van het OM. Deze verantwoordelijkheid strekt zich in principe weliswaar uit tot individuele gevallen, maar zijn ingrijpen daarin, al dan niet op instructie van de Kamer, is niet wenselijk. Dit zou leiden tot een politieke justitie, wat absoluut moet worden voorkomen. De minister is ook niet verantwoordelijk voor het door anderen lekken van brieven. De brief van 15 januari heeft bij niemand verwarring geschapen, totdat deze in de publiciteit kwam. De media hebben een eigen verantwoordelijkheid voor de wijze waarop op zich duidelijke zaken die niet zijn bedoeld voor publicatie, bekend worden gemaakt.

Lekken is een omvangrijk en ernstig probleem, dat echter moeilijk valt op te lossen. De enige echte oplossing zou zijn om de communicatie binnen de overheid te laten ophouden. Hoofdofficieren van justitie moeten nu eenmaal worden ingelicht over zaken die het OM raken. Brieven kunnen niet altijd worden geschreven met de gedachte in het achterhoofd dat zij kunnen uitlekken. De brief van 15 januari is overigens waarschijnlijk niet gelekt in verband met deze zaak maar vanwege de kwestie rond officier van justitie Plooy. De onduidelijkheid wordt mede veroorzaakt doordat de bijlage waarin gedetailleerd wordt ingegaan op het schietincident, naar het zich laat aanzien niet is gelekt. Dit alles laat onverlet dat altijd moet worden gekeken naar maatregelen om lekken te bestrijden. In dit geval is volstrekt onduidelijk door wie er is gelekt.

Tussen het OM, de minister van Justitie en de minister van Defensie bestaat geen verschil in uitleg van de geweldsinstructie. Wie zich houdt aan de geweldsinstructie, komt niet met het OM in aanraking. In die zin vormt de geweldsinstructie een precisering op het normale strafrecht en heeft zij kracht van wet.

Indien het OM algemene beleidsuitspraken zou doen waarmee een verkeerde uitleg wordt gegeven aan de wet, zou het daarop worden aangesproken door de minister van Justitie. Bij de uitgelekte brief gaat het echter slechts om een misverstand over een interne brief. Op het onderwerp Irak wordt bovendien slechts zeer schetsmatig ingegaan, waarbij wordt verwezen naar de bijlagen. Er is geen verschil van mening mogelijk over de vragen of in de geweldsinstructie een definitie wordt gegeven van «waarschuwingsschot» en of dit wordt aangemerkt als gebruik van geweld. Over het gebruik van waarschuwingsschoten wordt geschreven dat dit «niet was toegestaan». Dit moet wel betrekking hebben op het specifieke geval en niet op de geweldsinstructie in algemene zin, omdat er anders had moeten staan «niet is toegestaan». Aangezien het ging om een interne brief, was een nadere uitleg niet nodig. De verschillen tussen

de rules of engagement en de geweldsinstructie waarover in de uitgelekte brief wordt gesproken, hebben geen betrekking op het gebruik van geweld bij de bewaking en de beveiliging van goederen of de omstandigheden van het incident. Deze verschillen hebben bijvoorbeeld betrekking op internering, waarbij de Nederlandse militairen als niet-bezettende mogelijkheid inderdaad minder bevoegdheden hebben, ook ten aanzien van het gebruik van geweld. Deze verschillen zijn gebaseerd op VN-besluiten. De onduidelijkheid over de geweldsinstructie bestaat slechts bij de media en niet bij de militairen. De brief van het OM is op zich duidelijk, maar het valt te betreuren dat verkeerde lezing – nadat de brief in verkeerde handen kwam – heeft geleid tot onnodige commotie. Als bij het schrijven van de brief was geweten dat deze zou uitlekken en dat alle commotie zou ontstaan, had de gewraakte zin anders geschreven moeten worden.

Het OM krijgt onderzoeksgegevens en conclusies aangereikt door mensen in Irak, onder anderen van de KMar en een hulpofficier van justitie. Op basis daarvan besluit het OM over nadere acties, bijvoorbeeld omdat inbreuk is gemaakt op de geweldsinstructie. Ook het verdere onderzoek geschiedt door mensen ter plaatse. Er wordt uiteraard altijd gestreefd naar het verbeteren van onderzoeken. Het juiste moment daarvoor is echter na afhandeling van een zaak, wanneer de feiten duidelijker zijn en kan worden bepaald of het OM wel of niet heeft geblunderd.

In de zaak Erik O. is het niet zo dat de wens om de verdachte in hechtenis te nemen heeft geleid tot de formulering van de verdenking. In het licht van de eerste onderzoeksresultaten was het wenselijk om de verdachte in hechtenis te nemen. De minister vindt het ongepast om verder in te gaan op de feiten van deze zaak. Dat geldt ook voor de zaak van de slapende mariniers. In ieder geval is het duidelijk dat het optreden van de militairen in Irak niet goed vergelijkbaar is met politieoptreden in Nederland; uitspraken hierover waren bedoeld om aan te geven dat Nederland niet behoort tot de bezettende mogendheden. Er is geprobeerd om terughoudend op te treden in de zaak Erik O. In de media was hiervoor echter grote aandacht, waarna de behoefte ontstond om meer duidelijkheid te verschaffen over de achtergronden. De minister verwijst in dit verband ook naar het aannemen van de motie-Dittrich.

In het verleden is de keuze gemaakt om het aparte militaire strafrecht af te schaffen en dit te integreren in het gewone strafrecht. De geweldsinstructie is mede bedoeld om het Nederlands strafrecht aan te passen aan een specifieke situatie. «Moord» en «doodslag» zijn in dat kader generale begrippen die worden gemodificeerd door de toepassing van de geweldsinstructie. Op basis daarvan zal het OM moeten besluiten over vervolging.

De **minister van Buitenlandse Zaken** prijst zich gelukkig met de zijns inziens unieke situatie dat hem geen vragen zijn gesteld. Hij onderschrijft de antwoorden van zijn collega's volledig en op alle onderdelen; er is eenheid van regeringsbeleid.

Nadere gedachtewisseling

De heer **Koenders** (PvdA) vindt het van groot belang dat het parlement militairen uitzendt op basis van een eenduidige geweldsinstructie. Daarnaast moet het OM in staat zijn om zijn werk te doen.

De beantwoording van de minister van Justitie is volstrekt onvoldoende. De regering kan uiteraard niet altijd voorkomen dat iets uitlekt. Het uitlekken van deze brief heeft echter voor zeer veel onrust gezorgd, ook bij de militairen in Irak. De zin over de geweldsinstructie suggereert een interpretatieverschil, dat zo snel mogelijk uit de weg moet worden geruimd. De hele gang van zaken is erg knullig; het OM heeft dit verkeerd aangepakt. De minister zou een stevig gesprek moeten voeren met de

heer De Wijkerslooth en zou ervoor moeten zorgen dat de uitgelekte brief wordt herschreven, zodat er ook duidelijkheid komt over de eenheid binnen de regering. Is de minister van Justitie bereid om zo'n brief te (laten) schrijven?

Bij het ministerie van Justitie en het OM blijkt onvoldoende expertise te bestaan over het omgaan met militaire missies. Dat blijkt alleen al uit de onzorgvuldigheid waarmee wordt omgegaan met militaire geheimen. Men had zich moeten realiseren dat de gevolgen van lekken daarbij veel groter zijn dan normaal.

De heer **Wilders** (VVD) vindt het belangrijk dat de ministers van Defensie en Justitie duidelijk hebben gemaakt dat militairen niet worden vervolgd als zij zich houden aan de geweldsinstructie, die robuust is en gedegen. Het antwoord van de minister van Justitie over de gewraakte passage is teleurstellend. Brieven moeten altijd goed worden geschreven en mogen nooit multi-interpretabel zijn. Het had hem gesierd als hij gewoon had gezegd dat het niet handig is geweest en dat hij het zal herstellen; politici moeten nu eenmaal soms een beetje door het stof.

De heer **Eerdmans** (LPF) is blij dat de minister van Defensie duidelijk heeft gemaakt dat er geweld mag worden gebruikt bij het optreden tegen plundering.

Onder zware druk van de Kamer heeft de minister van Justitie spijt betuigd. Hij vindt het echter vooral spijtig dat de brief is uitgelekt; dat de inhoud van de brief niet klopt, vindt hij blijkbaar niet zo erg. Hij is bovendien wel degelijk (politiek) verantwoordelijk voor het lekken.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks) weet niet zeker of er op grote schaal is geblunderd bij het OM. In ieder geval is de bewuste passage in de brief ongelukkig. De minister van Justitie erkent dit, maar met heel veel mitsen en maren; hij zou dit ruimhartiger moeten doen. Het is niet zo chic om het effect van de passage te wijten aan de wijze van berichtgeving. Hij moet in dit verband gewoon zijn verantwoordelijkheid erkennen.

Gezien de context waarin de zin in de uitgelekte brief over de rules of engagement en de geweldsinstructie staat, vindt de heer **Van der Staaij** (SGP) de uitleg van de minister van Justitie vreemd. Hij zou gewoon duidelijk moeten erkennen dat de zin onhandig is geformuleerd. Niet alleen het uitlekken is het probleem. Ook bij interne communicatie is het van belang dat zaken duidelijk worden opgeschreven. De regering heeft gelukkig duidelijk gemaakt dat de geweldsinstructie helder en robuust is.

De heer **Bakker** (D66) vindt het goed dat nog eens is bevestigd dat er geen onduidelijkheid bestaat over de geweldsinstructie; dat is hoofdzaak. De uitgelekte brief is afkomstig van de hoogst verantwoordelijke binnen het OM, met de bedoeling om ondergeschikten voor te lichten. Een dergelijke brief behoort duidelijk en eenduidig te zijn. De gewraakte passage heeft een algemene strekking of is van toepassing op het specifieke geval; het is onlogisch om te betogen dat deze passage slechts betrekking zou hebben op internering en bestuurlijke zaken. Dit individuele geval had betrekking op diefstal en vernietiging, en dan is er dus geen enkel verschil tussen de rules of engagement en de geweldsinstructie. De minister van Justitie zou alsnog duidelijk moeten erkennen dat de passage fout is geformuleerd; hij moet de brief (laten) herformuleren.

De heer Bakker is ontevreden over de zorgvuldigheid, de consistentie, het besef van effecten en de kennis bij het OM. De minister van Justitie zou hieraan een einde moeten maken; hij is verantwoordelijk. Indien hij daarin niet slaagt, is dat onaanvaardbaar. Zijn antwoord tot nu toe is onvoldoende; hij moet duidelijk aangeven hoe hij het probleem gaat

aanpakken. Indien dat niet gebeurt, is dit schadelijk voor de missie in Irak. De commotie moet ophouden. Alle betrokkenen, inclusief het OM, moeten zich realiseren welk effect hun handelen heeft op een voortgaande operatie. Dit vereist een zekere terughoudendheid.

Mevrouw **Huizinga-Heringa** (ChristenUnie) stelt vast dat door ongelukkige uitspraken van de heer De Wijkerslooth en het uitlekken van de onduidelijk geformuleerde brief veel onrust is ontstaan over de interpretatie van de geweldsinstructie. De minister van Justitie zou ruiterlijker moeten erkennen dat een betere redactie van de brief veel onrust had kunnen voorkomen. Het belangrijkste is echter dat de commotie onterecht was: er blijkt geen verschil van interpretatie tussen de ministeries van Defensie en van Justitie.

De heer **Kortenhorst** (CDA) vindt het van groot belang dat de militairen in Irak een duidelijke en eenduidige geweldsinstructie hebben. De bewindslieden hebben klip en klaar uitgelegd dat er inderdaad een robuuste geweldsinstructie is. Als militairen zich hieraan houden, zijn zij gevrijwaard van vervolging. Dit is belangrijk voor hun zelfvertrouwen en de daadkracht bij het opereren in moeilijke omstandigheden. Kunnen de bewindslieden nog wat dieper ingaan op de vraag of de militairen van de verschillende landen op dezelfde manier onderhevig zijn aan strafrechtelijke vervolging? Hier moet het principe «gelijke monniken, gelijke kappen» gelden.

De heer Kortenhorst is er nog niet van overtuigd dat er voldoende expertise aanwezig is bij het OM. Kan men de feiten wel binnen de juiste context plaatsen? Krijgt dit punt voldoende aandacht?

De **minister van Defensie** benadrukt dat de praktische betekenis van de verschillen in de geweldsinstructies van de diverse landen (Nederland, Polen, Italië, Spanje) nul is.

De **minister van Justitie** erkent dat door het in de openbaarheid komen van de OM-brief onduidelijkheid is ontstaan. In dat licht zegt hij toe om zelf een brief te schrijven naar alle hoofdofficieren van justitie, zodat elke mogelijke onduidelijkheid wordt weggenomen. Deze brief wordt niet openbaar, maar bij het schrijven ervan zal hij rekening houden met de mogelijkheid van uitlekken.

De minister zal voor het algemeen overleg over het OM schriftelijk toelichten hoe de militaire deskundigheid van het OM wordt gewaarborgd. De feiten worden onderzocht door mensen die ter plaatse opereren.

Het is als minister onmogelijk om te garanderen dat er in de toekomst geen gedoe meer zal zijn. De Kamer kan op ieder moment beoordelen of de minister van Justitie het vertrouwen nog waard is. De minister is het met de heer Bakker eens dat een zekere terughoudendheid gepast is; op sommige punten kan wellicht worden geleerd van het verleden.

De voorzitter van de vaste commissie voor Defensie,
Albayrak

De voorzitter van de vaste commissie voor Justitie,
De Pater-van der Meer

De voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken,
De Haan

De griffier van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken,
Van Oort